

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

ЯГУПОВА Василя Васильовича на дисертацію **Ірини Вікторівни ТИЧИНИ**

на тему «Організаційно-педагогічні засади підготовки військових фахівців в Україні у 1920-1940 рр.», що подано на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 01 «Освіта» за спеціальністю 011 «Науки про освіту»

Актуальність проблеми дослідження. Актуальність і доцільність проблеми дослідження не викликає сумнівів із багатьох міркувань, у тому числі безпосередньо зумовлено науковими обставинами та практичними потребами держави. Водночас одним із основних напрямків реформування Збройних сил України в умовах сьогодення поряд з технічним переозброєнням та реорганізацією управлінської структури є їх професіоналізація, яка включає як перехід до комплектування особовим складом на добровільних засадах, так і суттєве підвищення фахової підготовленості офіцерів у системі військової освіти. Отже, гострою актуальною проблемою наразі залишається організація, зміст, форми і методи підготовки військових фахівців, які б забезпечували професійну підготовку висококваліфікованих фахівців в умовах сьогоденної соціально-економічної нестабільності, анексії частини територій України і бойових дій на Сході України. Надзвичайно зріло постає тематика дослідження в частині реформування вітчизняної системи військової освіти у міжвоєнний період. Але, враховуючи те, що наша держава має досвід подібних військово-політичних перетворень, які стають передумовами для розвитку як самої системи підготовки військових фахівців, пошуку нових змістовних підходів до її вдосконалення, так і для реформування Збройних сил та інших військових формувань України в цілому. Досліджена наукова проблематика в історичному ракурсі дозволяє не лише виявити та обґрунтувати провідні тенденції, а й аргументувати відповідні сучасним реаліям перспективи розвитку системи підготовки фахівців у військових навчальних закладах України.

Наголосимо, що представлені в роботі І. Тичини історичні матеріали, факти та висновки можуть позитивно впливати на розвиток педагогічного потенціалу

системи військової освіти як на загальнодержавному, регіональному, галузевому, так і інституційному рівнях.

Дисертантка запропонувала авторський підхід до періодизації досліджуваних процесів, визначила власні критерії хронологічного поділу досліджуваного періоду, виявила тенденції формування та характеристики змісту професійної підготовки військових фахівців у міжвоєнний період. Вона при цьому чітко розмежовує змістовну частину історико-педагогічного досвіду радянського періоду України від її від політичної складової.

Дисертація І. Тичини має важливе наукове значення, оскільки з'ясовує чинники та передумови формування та розбудови вітчизняної системи підготовки військових фахівців РСЧА (Робітничо-селянської Червоної армії) у 1920-х рр. на території України, що підтверджує самобутність українських військових та освітніх традицій, але водночас спростовує усталені історичні стереотипи в науці щодо наукового оцінювання досліджуваних педагогічних процесів. Дисертанткою послідовно проаналізовано хронологію педагогічних процесів і подій, що зумовили соціально-економічні та військово-політичні трансформації українського суспільства, а також представлено цілісну картину реформування змісту професійної підготовки військових фахівців в Україні у міжвоєнний період.

Зазначені аргументи засвідчують, на нашу думку, актуальність і суспільну затребуваність дослідження І. Тичини, предметом якого обрано організацію, зміст, форми і методи підготовки військових фахівців в Україні у 1920-1940 рр.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка «Становлення та розвиток освіти та виховання в різні історичні періоди» (державний реєстраційний номер 0110U002112).

Тема дисертації затверджена вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 11 від 29.12.2019 р.).

Аналіз основного змісту дисертації. Актуальність досліджуваного наукового завдання, організаційно-педагогічні засади підготовки військових

фахівців в Україні у 1920-1940 рр. одержали в дисертації належне обґрунтування та аргументацію; чітко та коректно сформульовано мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження; переконливо висвітлено наукову новизну, практичне значення результатів дослідження.

Обґрунтуванню наукових положень дисертації сприяли застосовані наукові підходи на трьох рівнях – філософському, загальнонауковому й конкретно-науковому. Таким чином, дисертантка вирішила поставлені завдання і сформулювала висновки дослідження.

Достовірність та обґрунтованість основних наукових положень дисертаційної роботи І. Тичини підтверджується їх апробацією на наукових конференціях (12 статей і доповідей), публікаціями у наукових фахових виданнях України – 7 статей і 1 статтею у зарубіжному науковому виданні, а також розділом у колективній монографії. Таким чином, зміст дисертації повністю відображений у публікаціях дисертантки.

У цілому аналіз змісту дисертації та публікацій переконливо свідчить про наукову достовірність результатів дослідження, а тема дисертації повністю відповідає паспорту спеціальності 011 – «Науки про освіту».

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх новизна. Оцінюючи кваліфікаційну наукову роботу І. Тичини за параметрами наукової новизни, відзначаємо значний її науковий результат, який підтверджується тим, що:

уперше здійснено комплексний і цілісний аналіз значної джерельної бази щодо військової освіти та підготовки військових фахівців у 20-40-х рр. ХХ століття та класифіковано за хронологічним і формально-функціональним критеріями (437 позицій, з яких – 21 іноземними мовами, 76 – архівні джерела);

обґрунтовано періодизацію підготовки військових фахівців у спеціалізованих навчальних закладах України у 1920-1940 рр.;

з'ясовано зміст, суперечності та тенденції означеного процесу на кожному з етапів, доведено їх вплив на загальні закономірності підготовки фахівців для тогочасної військової сфери;

досліджено зміст, форми та специфіку підготовки військових фахівців у період політики «українізації» у 1924-1938 рр.;

реконструйовано процес навчання кадрового складу збройних сил в окреслений дослідженням період як суспільно детермінований, що визначає нове педагогічне знання про соціально-інституційні, політичні та економічні його детермінанти;

обґрунтовано особливості функціонування Військово-господарської академії РСЧА в м. Харкові як єдиного вищого військового навчального закладу на території тогочасної України (1935-1941, у 1941 евакуйовано в м. Ташкент);

до наукового обігу введено нові та маловідомі історичні джерела (76 архівних документів).

Дисертанткою *вдосконалено* історико-педагогічні знання про зміст, форми, методи та організаційно-педагогічні засади підготовки військових фахівців у міжвоєнний період.

У дослідженні *подальшого розвитку* набули уявлення про зміст, форми й методи підготовки військових фахівців у навчальних закладах різного рівня.

У *вступі* дисертації обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано ступінь дослідженості теми дисертації; викладено теоретичну основу дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; визначено хронологічні та територіальні межі дослідження; сформульовано наукову новизну дослідження та його практичне значення; наведено відомості про апробацію основних результатів дослідження.

Аналіз дисертації засвідчив, що дослідження ґрунтується на сучасних методологічних підходах. Всі компоненти наукового апарату – мета, завдання, предмет, об'єкт дослідження – повністю корелюють між собою.

У *першому розділі* дисертації представлено результати аналізу проблеми дослідження; класифіковано джерела дослідження за двома критеріями; здійснено аналіз базових понять дослідження; обґрунтовано основні періоди дослідження проблеми підготовки військових фахівців в Україні у 1920-1940 рр.; визначено провідні чинники становлення системи підготовки військових фахівців досліджуваного періоду.

Вважаємо, що в роботі ретельно проаналізовано джерельну базу щодо проблеми дослідження, здійснено їх класифікації відповідно до загальних ознак, обґрунтовано відповідну періодизацію, визначено основні риси й з'ясовано особливості кожної з виділених груп джерел. За основу взято два кваліфікаційні критерії:

хронологічний, що передбачає розгляд історико-педагогічних фактів і подій за темпоральною ознакою;

формально-функціональний – ґрунтується на визначенні основних напрямів освітньої діяльності військових навчальних закладів того часу, їх призначення у змінних соціально-політичних умовах.

Дисертанткою вдало застосовано інституційний підхід для виокремлення трьох періодів розвитку системи підготовки військових фахівців в Україні у 20-40 роках ХХ століття:

перший (1920-1923 рр.) – це становлення професійної підготовки військових фахівців України, головними тенденціями якого було формування нового її бачення та зростаючі потреби у кваліфікованих військових кадрах в умовах війни;

другий (1923-1937 рр.) – це реформування професійної підготовки військових фахівців України, головними тенденціями якого були реорганізація та нововведення у військових навчальних закладах, що проводилося з метою збільшення кількості військових фахівців і підвищення якості їх професійної підготовки;

третій (1937-1941) – це остаточна реорганізація професійної підготовки військових фахівців із залученням вдосконалених її методів і методик.

І. Тичина обґрунтовує та бере за основу розв'язання комплекс загальнонаукових підходів і методів, що забезпечили аналіз та систематизацію досліджуваного наукового завдання в усіх її структурних складових у філософському (цивілізаційний підхід), загальнонауковому (системний, герменевтичний та інституційний підходи), конкретно-науковому (історико-ретроспективний і історико-хронологічний підходи) (підрозділ 1.1) аспектах.

У *другому розділі* на досить ґрунтовано представлено змістовні засади професійної підготовки військових фахівців України в 20-х роках ХХ століття;

ретельно проаналізовано її зміст, форми та методи у військових навчальних закладах досліджуваного періоду; проаналізовано особливості професійної підготовки українських військових фахівців у навчальних закладах у період політики «українізації».

Одним із наукових результатів роботи стало з'ясування дисертанткою змістовних підвалин професійної підготовки військових фахівців в Україні у 1920-1940 рр., що включало в себе визначення вимог до її змісту; методів і форм, що визначали її результативність і ефективність у період 1920-1940 рр. Отже, науковий інтерес представляють обґрунтовані методи та форми підготовки військових фахівців досліджуваного періоду.

Заслуговує позитивної оцінки аналіз заходів щодо впровадження політики «українізації» у військові навчальні заклади України та їх вплив на формування національної свідомості військовослужбовців-українців.

У *третьому розділі* дисертації представлено організаційне забезпечення професійної підготовки військових фахівців України в 20-40-х роках ХХ століття, а саме такі:

досліджено організацію навчально-виховного процесу;

проаналізовано наукове та кадрове забезпечення військових навчальних закладів України;

представлено порівняльний аналіз історико-педагогічного досвіду підготовки військових фахівців досліджуваного періоду із сучасним.

Ретельно проаналізовано такі педагогічні аспекти:

організацію навчання у військових навчальних закладах та їх зміни протягом 1920-1940 років;

забезпечення кадровими й науковими складом військових навчальних закладів, який відповідав за організацію професійної підготовки майбутніх військових фахівців.

Заслуговує уваги проведений аналіз історико-педагогічного досвіду підготовки військових фахівців тогочасного періоду та виділення спільних рис, що уможливило сформувані висновки для вдосконалення системи підготовки

фахівців в Збройних сил України сьогодні на таких рівнях: загальнодержавному, регіональному, галузевому та інституційному.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що представлена джерельна база, особливо значна кількість архівних документів, а також і висновки можуть слугувати основою для подальших досліджень в історичному та педагогічному напрямках. Матеріали дисертації можуть бути використані науковцями у процесі здійснення історико-педагогічних розвідок, викладачами закладів вищої освіти в процесі написання підручників, розроблення лекційних курсів і спецкурсів, військовими фахівцями – для розроблення програм військових освітніх реформ і нормативних документів, що регламентують професійне навчання і виховання офіцерського складу Збройних сил України.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Поряд із викладеними позитивними характеристиками дисертаційної роботи, у порядку дискусії та задля її вдосконалення дозвольте надати такі зауваження та пропозиції:

1. Загалом структура дисертації досить логічна й відповідає поставленим дослідницьким завданням. Водночас, вважаю, що з огляду на недостатній рівень дослідженості проблеми професійної підготовки військових фахівців в історії української держави, варто було би подати історіографію досліджуваного педагогічного явища в окремому підрозділі першого розділу. Дисертантка натомість обмежилася історіографічним аналізом в межах підрозділу 1.1 дисертації (с.33-52).

2. Не викликає застережень запропонований дисертанткою методологічний аналіз проблеми дослідження у межах загальнофілософського, загальнонаукового і конкретно-наукового рівнів методології. Водночас екстраполяція цих підходів на предмет дослідження здійснено, на мою думку, неглибоко; крім того, в межах реалізації системного підходу спостерігається певна суперечність між вимогами до системності досліджуваного педагогічного явища, з одного боку, та відсутністю системності в організації підготовки військових фахівців в Україні упродовж 20-40 рр. ХХ століття – з іншого. Досить сумнівним у зв'язку з цим виглядає твердження здобувачки про те, що «армія досліджуваного періоду

являла собою стійку модель поведінки індивідів та організацій, на основі чітко сформованої ідеології, системи цінностей, правил, норм та принципів, можемо розглядати її як соціальний інститут, із застосуванням інституційного підходу» (с.56).

3. Запропонована Іриною Тичиною у підрозділі 1.2 авторська періодизація професійної підготовки військових фахівців в Україні у 20-40 рр. ХХ століття ґрунтується, як свідчить текст дисертації, на інституційному підході. Вважаю, що виокремлені три періоди (перший – період становлення процесу підготовки військових фахівців України; другий – реформування їх професійної підготовки; третій – реорганізація їх професійної підготовки із залученням вдосконалених методик підготовки) варто було б подати у більш розгорнутому вигляді з обґрунтованим описом представлених дисертанткою тенденцій щодо організації професійної підготовки військових фахівців упродовж усього досліджуваного періоду.

4. Зважаючи на розкриті у розділах 2 і 3 зміст, форми, методи професійної підготовки військових фахівців в Україні у досліджуваній період та її організаційне та кадрове забезпечення, вважаю, що третє завдання дисертації (с.20) варто було би розширити, зазначивши в ньому всі досліджені дисертанткою характеристики досліджуваного явища та сформулювати так: «Охарактеризувати організаційно-змістові засади та кадрове забезпечення професійної підготовки військових фахівців в Україні у 1920-1940 рр.».

5. Прагнення дисертантки співвіднести історичний досвід професійної підготовки військових фахівців в Україні у 20-40 рр. із тенденціями системи їх підготовки для сучасних Збройних сил України у підрозділі 3.3 не було зреалізовано вповні, на мою думку, оскільки підрозділ 3.3 виглядає дещо описовим і відірваним від попереднього тексту, що не репрезентує належної історико-педагогічної компаративістики.

6. У продовження попереднього зауваження зазначу, що в підрозділі 3.2 проаналізовано кадрове та наукове забезпечення військових навчальних закладів досліджуваного періоду, а саме вимоги щодо присудження звання доцента, професора й ступенів кандидата та доктора наук. Напевно, було б доцільно

провести паралелі із сучасним вимогами до наукових ступенів і вчених звань у системі військової освіти.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота складається зі змісту, анотації українською та англійською мовами, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Дисертація міститься на 301 сторінках (із них 221 сторінки складає основний текст), у тексті вміщено 8 таблиць. Список використаних джерел містить 437 найменувань, із них 21 іноземними мовами, й 76 архівних джерел.

За обсягом, змістом, структурою, повнотою викладу результатів, оформленням робота відповідає встановленим вимогам.

Загальний висновок. Проведений аналіз дисертації Тичини Ірини Вікторівни на тему «Організаційно-педагогічні засади підготовки військових фахівців в Україні у 1920-1940 рр.» дозволяє стверджувати, що вона є завершеним і самостійним науковим дослідженням, що відповідає чинним вимогам до дисертації такого рівня (пп. 10–12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. №167, і Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р.), а дисертантка – Тичина Ірина Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта» за спеціальністю 011 «Науки про освіту».

Офіційний опонент:

професор кафедри фізичного виховання,
спеціальної фізичної підготовки і спорту
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського
доктор педагогічних наук, професор

ПІДПИС НАЧАЛЬНИКА
АДМІНІСТРАЦІЇ
ПРИ КАРТІ
23.01.2021 р.
Василь ЯГУПОВ